

Δεν ήταν τυχαία η πιο όμορφη γυναίκα του καιρού της η Ωραία Ελένη, την οποία άρπαξε ο Πάρις κι έγινε αιτία να ξεσπάσει ο Τρωικός πόλεμος. Το όνομα προέρχεται από το ουσιαστικό «ελάνη» που σημαίνει λαμπάδα αλλά και αναμμένο δαδί. Η λέξη έχει να κάνει με την έλη (την θερμότητα και το φως του ήλιου). Με σχετικά τα ουσιαστικά «αλέα» (θερμότητα, ηλιακή ζέστη) και «σέλας» (λάμψη, φως). «Διός σέλας» έγραψε ο Σοφοκλής εννοώντας τον κεραυνό. «Σέλας εν χείρεσι έχουσα», λέει ο ομηρικός ύμνος και εννοεί αυτήν που κρατά το φως.

Συχνά όμως, οι αρχαίοι συγγραφείς παρωδούσαν το όνομα Ελένη λέγοντας (η) Ελάνας. Ήταν αυτή που αφανίζει τα καράβια. Από το ρήμα «ελώ» (αττικής διαλέκτου αντί ελάσω, μέλλοντας του ελαύνω που σημαίνει «επέρχομαι») και το ουσιαστικό «ναυς» (καράβι). Όμως, η Ωραία Ελένη είχε διαφορετική προέλευση. Ήταν η γυμνή προελληνική θεά της βλάστησης που παραστέκεται από ένα ή δυο πάρεδρους. Ο θεός του Πλούτου την αρπάζει. Θα επιστρέψει για να αρπαχθεί και πάλι. Ο κύκλος της βλάστησης και της γονιμότητας επαναλαμβάνονταν κάθε χρόνο στην μυκηναϊκή κοινωνία. Ο ένας πάρεδρος είναι ο άνδρας της, ο Μενέλαος, οι δυο, είναι τα αδέρφια της, οι Διόσκουροι, όπως ερμηνεύτηκε αργότερα. Ο θεός του Πλούτου, στην Αττική, είναι ο θεός του θανάτου, ο Αφιδνος. Αντικαταστάθηκε από τον ήρωα Θησέα και, μια που δεν μπορούσε να λείπει από τα δρώμενα, βρέθηκε ήρωας επώνυμος των Αφιδνών, που προσπάθησε να αποκρούσει τους Διόσκουρους. Είχαν εκστρατεύσει στην Αττική για να πάρουν πίσω την Ελένη, τότε που την έκλεψε ο Θησέας (πολύ πριν να την κλέψει ο Πάρις). Μάλιστα, στη μάχη, τραυμάτισε τον Κάστορα. Ο θάνατος είναι ο θεός του πλούτου, ο Πλούτωνα, ο Άδης της ιστορικής εποχής που αρπάζει την Κόρη, θεά του ετήσιου κύκλου της βλάστησης, την Περσεφόνη, παιδί της Δήμητρας. Στη Σπάρτη, ο πάρεδρος Μενέλαος και οι πάρεδροι Διόσκουροι ποτέ δεν έπαψαν να είναι υποδεέστεροι από την Ελένη και να την υπηρετούν. Εκεί, η μητριαρχική παράδοση επιβίωσε. «Κανένας δεν την έκλεψε». Στον Θησέα, την εμπιστεύτηκαν όταν την επιβουλεύονταν ένας ξάδελφός της. Και τον Πάρι με την θέλησή της τον ακολούθησε. Η προελληνική μητριαρχική θεά Ελένη της Σπάρτης αρχικά δεν είχε σχέση με αυτήν της Αττικής. Απλά, η μυκηναϊκή Ελένη της Αττικής και η προελληνική μητριαρχική της Σπάρτης ταυτίστηκαν στην ομηρική εποχή. Δημιουργήθηκε η Ωραία Ελένη. Προφανώς, στην Ανατολική Αττική όπου επιβίωνε η παλιά λατρεία. Η σύνδεσή της με την Σπάρτη επιτεύχθηκε χάρη στην εκστρατεία των Διόσκουρων που «την πήραν πίσω».

Ο απόηχος από την πρώτη λατρεία της Ελένης ως θεάς της βλάστησης επέζησε στη Ρόδο με το ιερό της Ελένης Δενδρίτιδος, στη Σπάρτη με τον ιερό πλάτανο που έφερε επιγραφή ότι ανήκε στην Ελένη, με τον πλάτανο «της Μενελαΐδας» στην Αρκαδία. Με το φυτό ελέν(ε)ιο που, όπως όλοι πίστευαν, έδωχνε με την μυρουδιά του τα φαρμακερά φίδια, σε όλη τη χώρα: Το είχε δώσει στην Ωραία Ελένη η Πολύδαμνα, γυναίκα του Θώνα, κυβερνήτη ή φρούραρχο στα παράλια της Αιγύπτου. Ήταν τότε που ο Φαραώ είχε διατάξει εκείνη να κρατηθεί στην Αίγυπτο και ο Πάρις να απελαθεί. Ο Θώνας ενοχλούσε ερωτικά την Ελένη, εκείνη το είπε στην γυναίκα του κι αυτή την έστειλε στο νησί Φάρος που ήταν γεμάτο

φαρμακερά φίδια και της έδωσε το ελέν(ε)ιο, να τα διώχνει.

Η «μεταθανάτια» θεοποίηση της Ελένης δεν ήταν παρά μια οφειλόμενη αποκατάσταση της θεάς που είχε εκπέσει σε ηρωίδα.

(τελευταία επεξεργασία, 5 Απριλίου 2020)